Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava

Mgr. Martina Slovíková

Multikultúrna výchova ako súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách SR

Bratislava 2024

OBSAH

ÚVOD **2**
TEORETICKÝ ÚVOD **4**
VÝSKUM **11**
Cieľ výskumu 11
Metódy výskumu 11
Výskumná vzorka 15
Priebeh výskumu 19
Výsledky výskumu 19
Zdroje žiakov o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam **19**
Multikultúrna výchova v škole **27**
Témy multikultúrnej výchovy vo vyučovaní 27
Predmety s témami multikultúrnej výchovy 32
Forma preberania tém multikultúrnej výchovy 37
Dostatok času venovaný multikultúrnej výchove v škole 41
Mimoškolské aktivity alebo podujatia zamerané na multikultúrne poznávanie 48
Multikultúrne tolerantné školské prostredie 55
Hodnotová orientácia, postoje a skúsenosti žiakov **59**
Voľnočasové aktivity alebo podujatia súvisiace s kultúrnou rozmanitosťou 60
Kamarátstvo s príslušníkmi inej rasy alebo etnického pôvodu 66
Názor žiakov na dôležitosť poznávania odlišných skupín obyvateľov 69
Všeobecné tolerantné nastavenie žiakov 81
Vzory a príklady tolerancie v najbližšom okolí žiakov 90
DISKUSIA **98**
ZÁVER **114**
LITERATÚRA **115**
ZOZNAM SKRATIEK **122**

ÚVOD

Pohyb a zmena. To sú základné konštanty doby, v ktorej žijeme. Nehovoríme však len o tom pozitívnom napredovaní, ale aj o posunoch negatívnym smerom, napr. množstvo konfliktov, aj tých vojnových. Konflikt na Ukrajine zvýšil povedomie o rozdielnych kultúrach a národnostiach na Slovensku, pričom práve školské prostredie je to, kde prebieha prvá adaptácia týchto detí a trieda, v škôlke alebo v škole, je dejiskom medzikultúrnych vzťahov. Je preto potrebné zaoberať sa konkrétne touto oblasťou v rámci prierezových tém. Prierezová tematika Multikultúrna výchova odráža potreby, hodnoty a smerovanie života súčasnej spoločnosti, rozvíja základy medzikultúrneho porozumenia a medzikultúrnej spolupráce, t.j. učí žiakov žiť spoločne. Cieľom začlenenia multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu je plnohodnotný rozvoj osobnosti každého dieťaťa, vychovať človeka s primeranou sebaúctou, človeka vedomého si svojej hodnoty, ale rovnako schopného priznať hodnotu ostatným ľuďom a spolunažívať s nimi v pokoji a mieri. A práve preto je nevyhnutnou súčasťou komplexného celku, a to bezpečného sveta, sveta bez kriminality. Vyplýva to aj zo *Strednodobej stratégie rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023*[1], ktorá kladie dôraz na kvalitné vzdelávanie, posilnenie výučby a integráciu problematiky rozvojového vzdelávania do učebných plánov a osnov na jednotlivých stupňoch slovenských škôl, vrátane systematického zavádzania tém globálneho vzdelávania, ktorého integrálnou súčasťou je multikultúrne vzdelávanie, a to do formálneho, ako aj neformálneho vzdelávania. Tak isto cieľom 4 *Agendy 2030*[2] pre udržateľný rozvoj je zabezpečenie inkluzívneho, spravodlivého a kvalitného vzdelávania a podporovanie celoživotných vzdelávacích príležitostí pre všetkých. Z čiastkového cieľa 4.7 vyplýva zabezpečiť (do roku 2030), aby všetci študenti získali znalosti a zručnosti potrebné na podporu udržateľného rozvoja, okrem iného prostredníctvom vzdelávania o udržateľnom rozvoji a udržateľnom spôsobe života, o ľudských právach, rovnosti pohlaví, taktiež pomocou podpory kultúry mieru a nenásilia, globálneho občianstva a ocenenia kultúrnej rozmanitosti a príspevku kultúry k udržateľnému rozvoju.

Výskum *Multikultúrna výchova ako súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách SR* je súčasťou dlhodobého celoslovenského monitoringu oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam v škole realizovanom Centrom vedecko-technických informácií Slovenskej republiky, t.j. overuje niektoré relatívne známe poznatky a zistené údaje z predchádzajúcich výskumov v oblasti implementácie multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu v školách v Slovenskej republike. Analyzované sú rôzne prvky z oblasti multikultúrnej výchovy, ako napr. zdroj informácií, obsah a forma výučby, prvky multikultúrne tolerantného spolužitia vo filozofii a živote školy, miera spokojnosti s jednotlivými zložkami vzdelávania. Výskum sa zameriava aj na vzorce (tolerantného) správania sa k odlišným skupinám obyvateľov poskytované najbližším okolím (rodičia, učitelia, kamaráti) a niektoré aspekty hodnotovej orientácie a postojov samotných mladých ľudí v oblasti multikulturalizmu, multikultúrneho porozumenia a tolerancie. Cieľom výskumu je zmapovanie aktuálneho stavu implementácie multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu z pohľadu žiakov základných a stredných škôl SR, a prispieť tak k prijatiu opatrení skvalitňujúcich efektívne zavedenie multikultúrnej výchovy do všetkých zložiek výchovno-vzdelávacieho procesu, a zároveň k zvýšeniu úrovne výchovy a vzdelávania v ľudskoprávnej oblasti dnešnej mladej generácie, multikultúrneho porozumenia a tolerancie mladých ľudí.

Výskum bol realizovaný v septembri 2023 až septembri 2024. Zber empirických dát bol vykonaný dotazníkovou formou vo vybraných základných a stredných školách Slovenskej republiky, žiakom 7. až 9. ročníka základných škôl a 1. až 3. ročníka stredných škôl.

[1] SlovakAid, 2019, dostupné z: https://strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023-2.pdf (slovakaid.sk)
[2] Viac informácií dostupných z: https://www.mirri.gov.sk/sekcie/investicie/agenda-2030/index.html

Problematika multikultúrnej výchovy v školskom prostredí z pohľadu žiakov základných a stredných škôl bola analyzovaná prostredníctvom 11 otázok. Distribúcia dotazníkov a zber dát bol vykonaný profesionálnou agentúrou. Výberovými kritériami pri výskumnej vzorke boli pohlavie, vek, stupeň navštevovanej školy, ročník, veľkosť bydliska a kraj SR. Štatisticky bolo spracovaných 2 640 dotazníkov, získané výsledky tak možno považovať za reprezentatívne vzhľadom na populáciu mládeže. Na výskume participovali takmer vyrovnané počty chlapcov a dievčat (48,4 % a 51,6 %), všetkých vekových kategórií (v rozmedzí od 12 do 18 rokov), s výnimkou najstarších respondentov, ktorých zastúpenie vo výskumnej vzorke bolo najnižšie (6,2 %). Najčastejšie mali respondenti 13 a 14 rokov (zhodne približne 18,0 %). Výskumnú vzorku tvorilo 54,6 % žiakov základných škôl a 45,4 % žiakov stredných škôl, z toho 32,3 % žiakov stredných odborných škôl a 13,1 % žiakov gymnázií. Zastúpenie školských ročníkov na základnej (7. – 9. ročník) a strednej škole (1. – 3. ročník) bolo vo výskume takmer vyrovnané (zhodne približne 18,0 %), v o niečo nižšom počte participovali na výskume žiaci 1. a 2. ročníka strednej školy (zhodne približne 14,0 %). Približne rovnaký počet respondentov mal trvalé bydlisko v obciach, resp. v mestách s počtom obyvateľov od 2 001 do 50 000 (zhodne po viac ako štvrtine respondentov), každý desiaty býval vo veľkých mestách s 50 001 až 100 000 obyvateľmi a veľkomestách. Zastúpenie krajov SR vo výskumnej vzorke bolo takmer vyrovnané, pričom najviac žiakov pochádzalo zo Žilinského kraja (15,1 %), a naopak najmenej z Trnavského kraja (10,9 %). Získané dáta boli spracované v štatistickom programe IBM SPSS. Pre matematicko-štatistické spracovanie boli použité štatistické metódy spracovania dát, prvostupňová a druhostupňová analýza údajov, Pearsonov koeficient, kontingenčný koeficient, modus, medián, priemer, odchýlka ai. Získané údaje boli komparované s výsledkami výskumu realizovaného v školskom roku 2021/2022.

Materiál sa sústreďuje na najvýznamnejšie výsledky výskumu zameraného na implementáciu multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu na základných a stredných školách v Slovenskej republike.

HLAVNÉ ZISTENIA

Zdroje žiakov o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam

- Najviac informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi sa žiaci dozvedajú od rodiny, školy a z online médií (bližšie *graf 1*), avšak informácie získané v škole si medzi žiakmi získali výrazne nižšiu mieru dôvery ako v prípade rodiny (informáciám zo školy dôveruje 26,9 % žiakov, t.j. takmer polovica žiakov týmto informáciám získavaným v škole nedôveruje – rozdiel 21,5 p. b.; je porovnateľná s dôverou pripisovanou informáciám od priateľov), u online médií je ten rozdiel ešte výraznejší (informáciám z online médií dôveruje 14,8 % žiakov, t.j. dve tretiny žiakov týmto informáciám získavaných z online médií nedôveruje – rozdiel o 27,5 p. b.).

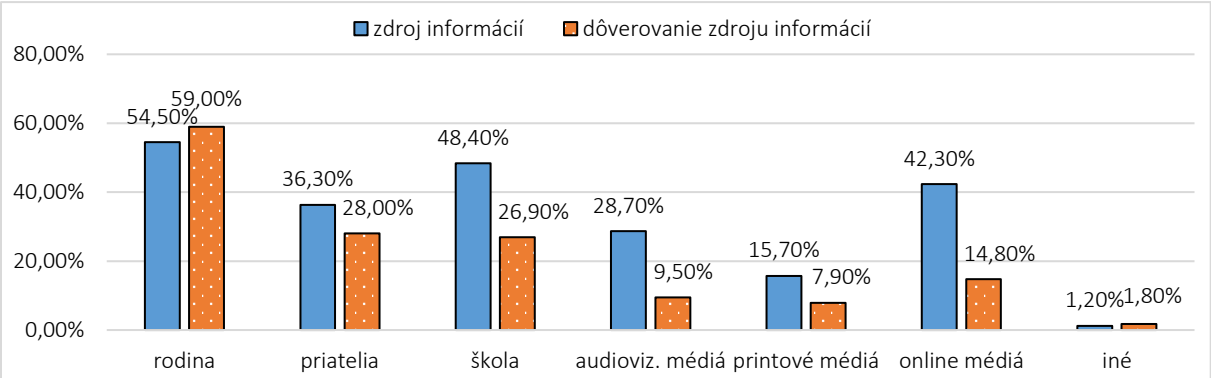

Graf 1 Zdroje informácií žiakov o multikulturalizme a dôverovanie v nich
Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % z dôvodu možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne

- V porovnaní so školským rokom 2021/2022 evidujeme pokles všetkých uvedených možností ako zdrojov získavania informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi, pričom najvýraznejší v prípade školy a rodiny (zhodne približne o 6 p. b. menej). Zistený bol takmer dvojnásobný nárast žiakov, ktorí sa nestretávajú s informáciami o multikulturalizme zo žiadneho zdroja v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom (t.j. 13,9 % žiakov).
- Údaje získané na základe veku, školského ročníka a typu školy, ktorú žiaci navštevujú sa vzájomne potvrdzujú a môžeme povedať, že: s vyšším vekom žiakov/školským ročníkom stúpa označovanie médií (všetkých druhov) ako zdrojov informácií o multikulturalizme, najvýraznejšie v prípade online médií, ktoré majú dominantné postavenie (spolu s rodinou) v procese získavania takýchto informácií u 16 – 18 ročných žiakov/žiakov 2. a 3. ročníka SŠ/žiakov SŠ. Školu ako zdroj takýchto informácií označili častejšie 13, 16 a 17-roční žiaci/žiaci 8. ročníka ZŠ a 2. a 3. ročníka SŠ – u ktorých je aj miera dôvery voči týmto informáciám získaným v škole vyššia: u 13-14 ročných žiakov/žiakov 9. ročníka/žiakov ZŠ, a tiež u 17-ročných žiakov; rodinu označili v tejto súvislosti častejšie 12 a 18 roční žiaci/žiaci 2. a 3. ročníka SŠ – rovnako aj jej vyjadrili vyššiu mieru dôvery najmladší žiaci (vo veku 12 rokov/žiakov 7. ročníka/žiakov ZŠ). Vyššiu mieru dôvery voči informáciám získavaným z audiovizuálnych, printových a online médií nachádzame u starších žiakov (vo veku 17-18 rokov/navštevujúcich 1.-3. ročník SŠ/žiakov GYM). Podľa typu strednej školy sú to gymnazisti, ktorí častejšie ako žiaci SOŠ čerpajú informácie o multikulturalizme takmer zo všetkých uvedených zdrojov, s výnimkou školy, ktorá je o niečo častejšie zdrojom takýchto informácií pre žiakov SOŠ. S témou sa nestretávajú častejšie najmladší žiaci (21,2 %), žiaci ZŠ.

- Spomedzi všetkých veľkostí bydliska žiakov sú veľké mestá s počtom obyvateľov od 50 001 do 100 000 tie, v ktorých sa stretávame s častejším zastúpením jednotlivých zdrojov informácií o multikulturalizme a tolerancii, v prípade školy aj v obciach/mestách s počtom obyvateľov od 2 001 – 10 000. Žiaci žijúci vo veľkých mestách dôverujú v tejto súvislosti v o niečo vyššej miere škole, naopak v najnižšom počte sa s dôverou voči škole stretávame u žiakov z veľkomiest. S o niečo vyššou mierou dôvery voči ostatným zdrojom sa stretávame u žiakov pochádzajúcich zo strednej veľkých miest (s 10 001 – 50 000 obyvateľmi), pri online médiách aj so žiakmi z veľkomiest.
- Rodina bola o niečo častejšie uvádzaná ako zdroj informácií žiakov o multikulturalizme v Žilinskom kraji (o viac ako 7,8 p. b. oproti ostatným krajom), kde jej bola rovnako pripisovaná aj vyššia miera dôvery (spolu s Prešovským a Košickým krajom). Škola bola častejšie označovaná ako zdroj informácií v Nitrianskom a v Banskobystrickom kraji (zhodne viac ako polovica respondentov), ktorej súčasne žiaci z týchto dvoch krajov pripisujú vyššiu mieru dôvery (každý tretí respondent). Online médiá uviedol ako zdroj informácií o multikulturalizme každý druhý žiak z Nitrianskeho kraja, v Košickom kraji každý tretí žiak, pričom miera dôvery pri online médiách je relatívne rovnako nízka vo všetkých krajoch SR.

Multikultúrna výchova v školskom prostredí

Témy multikultúrnej výchovy vo vyučovaní

- Svetové náboženstvá sú najčastejšie preberanou témou v rámci vyučovania multikultúrnej výchovy. Ďalej nasledujú témy: princípy demokracie a rešpektovanie ľudských práv, globálne problémy ľudstva (migrácia, chudoba ai.), geografické a historické súvislosti kultúrnych tradícií/kultúr (ich premenlivosť, vzájomné kontakty, súčasné kultúrne konflikty) a tolerancia, rovnosť ľudí, rás, pohlaví, sociálnych vrstiev. Častejšie sa žiaci stretávajú s témou multikulturalizmu a kultúrnej rôznorodosti (odlišnosti v kultúre rôznych ľudí, regiónov, historických období) a intolerancie, diskriminácie, rasizmu a xenofóbie. Tiež s témou kultúry – kultúrnej identity a kultúrnych vzorov, ako aj kultúrnych vrstiev – dominantná kultúra, menšinové kultúry, najmenej často sa žiaci stretávajú s témou mediálnej manipulácie, pričom sú to zároveň témy, s ktorými sa žiaci stretávali o niečo menej často v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom (s výnimkou témy kultúrnych vrstiev). V o niečo nižšej miere sa žiaci stretávali aj s témou multikulturalizmu a kultúrnej rôznorodosti, ako aj intolerancie, diskriminácie, rasizmu a xenofóbie.
- Vo vyšších školských ročníkoch (2. – 3. ročník SŠ) žiaci častejšie identifikovali všetky témy multikultúrnej výchovy ako preberané vo vyučovaní, s výnimkou 9. ročníka ZŠ, ktorého žiaci tak isto častejšie identifikovali tému geografických a historických súvislostí kultúrnych tradícií/kultúr, tému princípy demokracie a rešpektovanie ľudských práv, tému svetových náboženstiev (spolu so žiakmi 7. ročníka ZŠ) a tému tolerancie, rovnosti ľudí, rás, pohlaví a sociálnych vrstiev.
- Žiaci GYM sa počas vyučovania venujú témam multikultúrnej výchovy častejšie ako ostatní žiaci (s výnimkou témy princípy demokracie a rešpektovanie ľudských práv a témy mediálnej manipulácie, ktoré rovnako často/častejšie uvádzali aj žiaci SOŠ), rozdiely sú najviditeľnejšie medzi žiakmi GYM a ZŠ, pričom najnižší rozdiel evidujeme pri téme demokracie a rešpektovania ľudských práv a tolerancie, rovnosti ľudí, rás, pohlaví a sociálnych vrstiev (zhodne približne o 5,0 p. b.). Pri téme svetových náboženstiev nachádzame vyšší výskyt tejto témy v odpovediach žiakov ZŠ oproti žiakom SOŠ (podobne pri téme geografické a historické súvislosti kultúrnych tradícií/kultúr – takmer zhodne so žiakmi SOŠ).

- V otázke preberania tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole vystupujú jednoznačne do popredia veľké mestá s počtom obyvateľov od 50 001 do 100 000, a to pri všetkých témach, pričom téme globálnych problémov sa v rovnakej miere venujú aj v stredne veľkých mestách. Žiaci z najmenších obcí sa stretávajú s takmer všetkými témami zriedkavejšie, s výnimkou témy svetových náboženstiev (spolu so žiakmi z veľkomiest) a tém kultúrne vrstvy – dominantná kultúra, menšinové kultúry a globálne problémy, ktoré sa objavujú o niečo menej často v odpovediach žiakov z veľkomiest.
- Žiaci z Nitrianskeho kraja sa stretávajú s takmer všetkými uvedenými témami multikultúrnej výchovy v o niečo vyššej miere ako žiaci z ostatných krajov, s výnimkou Žilinského, Banskobystrického a Prešovského kraja, v ktorých sa určité témy objavovali takmer rovnako často (a to nasledovné: téma geografických a historických súvislostí kultúrnych tradícií/kultúr – spolu s BB krajom, princípy demokracie na rešpektovania ľudských práv – spolu so ZA a BB krajom, svetové náboženstvá – spolu so ZA, BB a PO krajom, globálne problémy – spolu s PO krajom). Téme mediálnej manipulácie sa v o niečo vyššej miere venovali v Žilinskom a v Bratislavskom kraji.

Predmety s témami multikultúrnej výchovy

- Témy multikultúrnej výchovy sú preberané vo výrazne vyššej miere v predmetoch spoločenskovedného charakteru: občianska výchova/náuka, dejepis/história, zemepis/geografia, etická a náboženská výchova. Častejšie sú preberané tiež v rámci cudzích jazykov, prírodopisu/biológie, ako aj slovenského jazyka. Žiaci uvádzali preberanie tematiky multikultúrnej výchovy aj na hodine informatiky, matematiky, výtvarnej, hudobnej, či telesnej výchovy. Zo žiakov 6,3 % vyjadrilo, že na vyučovaní v škole sa nevenujú témam multikultúrnej výchovy, vyjadriť sa nevedelo 15,3 % z nich. Na druhej stane, v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom evidujeme nárast preberania tém multikultúrnej výchovy takmer vo všetkých vyučovacích predmetoch (okrem občianskej výchovy/náuky – o 7,8 p. b. menej), bližšie *graf 2*.

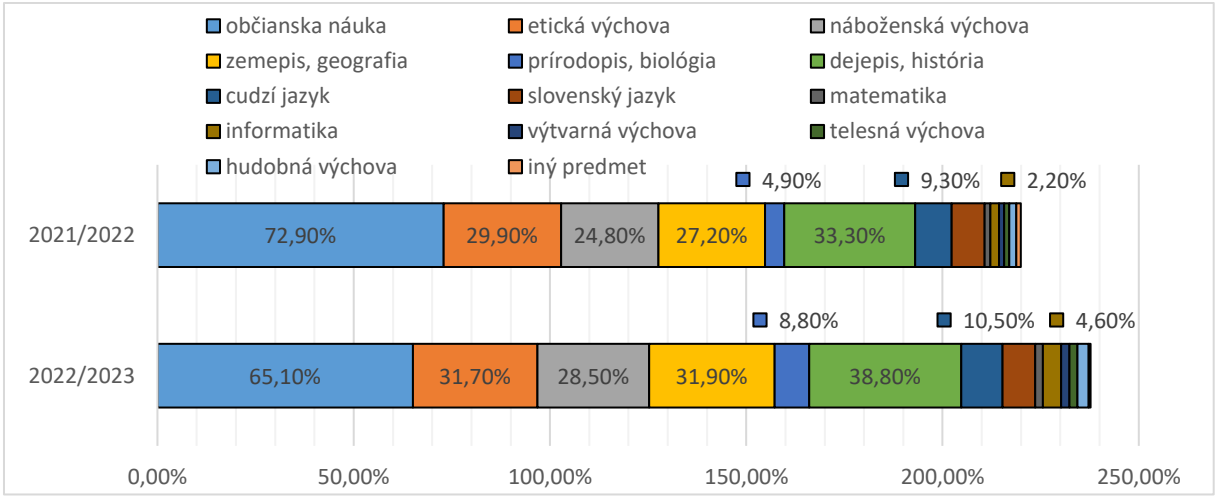

Graf 2 Medziročné porovnanie vyučovacích predmetov s témami MKV
Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % z dôvodu možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne

- Žiaci navštevujúci ročníky SŠ (1. – 3. ročník) v o niečo väčšej miere identifikovali vyučovacie predmety, na ktorých preberajú témy multikultúrnej výchovy: občianska náuka a etická výchova (2. ročník SŠ), náboženská výchova (2. a 3. ročník SŠ), dejepis/história (1. a 2. ročník SŠ), cudzí jazyk a slovenský jazyk (3 ročník SŠ). Vyučovacie predmety: zemepis/geografia, prírodopis/biológia, matematika, informatika, výtvarná, telesná

a hudobná výchova boli častejšie označené ako predmety venujúce sa tematike multikultúrnej výchovy žiakmi navštevujúcimi 7. – 9. ročník ZŠ/žiakmi ZŠ (s výnimkou zemepisu/geografie, v ktorej sa spolu s dejepisom/históriou venujú témam multikultúrnej výchovy výrazne častejšie v GYM). Témy multikultúrnej výchovy obsiahnuté v školských predmetoch náboženská výchova a slovenský jazyk boli o niečo častejšie zaznamenané v SOŠ.

Forma preberania tém multikultúrnej výchovy

- Výklad teórie/prednáška a rozhovor/diskusia sú najčastejšie využívanými formami preberania tém multikultúrnej výchovy v jednotlivých vyučovacích predmetoch, v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom sú však na preberanie tematiky využívané o niečo menej (rozhovor/diskusia: rozdiel o 5,9 p. b., výklad teórie/ prednáška: rozdiel o 3,5 p. b.). Nasledujú besedy s odborníkom, ktoré sú naopak využívané v predmetnom školskom roku o niečo viac (3,5 p. b.). Skúsenostné mimoškolské vyučovanie a zážitkové vyučovanie zostávajú využívané pri realizácii multikultúrnej výchovy najmenej (6,9 % a 4,8 %).
- Samostatnú prácu žiakov, ako aj projektové vyučovanie nachádzame častejšie v ročníkoch základnej školy (7. a 9. ročník ZŠ), ostatné formy preberania tematiky multikultúrnej výchovy evidujeme častejšie v ročníkoch SŠ: výklad teórie/prednáška, besedy s odborníkom a rozhovor/diskusia v 2. ročníku SŠ, spolu s 3. ročníkom SŠ v prípade rozhovoru/diskusie (pričom vyššiu mieru identifikácie týchto troch foriem v súvislosti s preberaním tém multikultúrnej výchovy nachádzame u žiakov GYM), skupinové vyučovanie v prvých dvoch ročníkoch SŠ, a zážitkové vyučovanie, ako aj skúsenostné mimoškolské vzdelávanie v 3. ročníku SŠ. Takmer každý piaty žiak 7. ročníka ZŠ a 1. ročníka SŠ uviedol, že žiadnou formou sa nevenujú multikultúrnej výchove v škole.
- Skúsenostné mimoškolské vzdelávanie bolo zaznamenané v o niečo vyššom počte v stredne veľkých mestách s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000, zatiaľ čo zážitkové vyučovanie v o niečo vyššom počte evidujeme v obciach/mestách s počtom obyvateľov 2 001 – 10 000. Rozhovor/diskusia je o niečo častejšie využívaná v stredne veľkých mestách, veľkých mestách, ako aj vo veľkomestách. Samostatnú prácu žiakov, resp. besedy s odborníkom označili v o niečo vyššom počte žiaci z obcí/miest s 2 001 až 10 000 obyvateľmi (v prípade samostatnej práce žiakov evidujeme vyšší počet aj v stredne veľkých mestách).
- S väčšinou foriem preberania tém multikultúrnej výchovy sa stretávame častejšie v Banskobystrickom kraji, konkrétne: samostatná práca žiakov (25,3 %), projektové vyučovanie (spolu s Bratislavským krajom – zhodne približne 19,0 %) a skupinové vyučovanie (20,9 %), ale aj zážitkové (10,3 %) a skúsenostné mimoškolské vzdelávanie (spolu s Prešovským krajom – zhodne viac ako 9,3 %). V Nitrianskom kraji boli častejšie zaznamenané výklad teórie/prednáška (64,9 %) a besedy s odborníkom na témy multikultúrnej výchovy (25,4 %). S rozhovorom/diskusiou sa o niečo častejšie stretávame v Žilinskom kraji (53,8%).

Dostatok času venovaný multikultúrnej výchove v škole

- Preberanie tém multikultúrnej výchovy v škole považuje za dostatočné 43,1 %, pričom v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom považuje multikultúrnu výchovu v škole za dostačujúcu o niečo menej žiakov (rozdiel o 2,5 p. b.), naopak o niečo viac žiakov sa nevedelo vyjadriť k dostatočnosti multikultúrnej výchovy v škole – takmer každý tretí žiak. Takmer zhodne každý štvrtý žiak zostáva nespokojný s multikultúrnou výchovou v škole. Z týchto nespokojných žiakov väčšina uviedla ako dôvod málo hodín venovaných tematike, na nedostatok mimoškolských aktivít upozornil viac ako každý tretí žiak a na úplnú

absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní viac ako každý desiaty z nich. K najvýraznejšej zmene došlo najmä vo vnímaní nedostatku aktivít súvisiacich s multikultúrnou výchovou, ktoré je intenzívnejšie v predmetnom školskom roku (rozdiel o 9,4 p. b.).

- Medzi najviac spokojných žiakov so začleňovaním multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu boli žiaci 2. ročníka SŠ/žiaci SOŠ (približne každý druhý žiak). Na druhej strane o niečo viac nespokojní s preberaním multikultúrnej tematiky boli žiaci 1. a 3. ročníka SŠ/žiaci GYM (zhodne približne každý tretí žiak), a to zo všetkých troch dôvodov. Nedostatok hodín venovaných témam multikultúrnej výchovy vo vyučovaní vnímajú častejšie žiaci stredoškolských ročníkov (1. – 3. ročník SŠ), nedostatok aktivít žiaci 7. a 8. ročníka ZŠ, ale aj 3. ročníka SŠ, na úplnú absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole upozornili v o niečo vyššom počte žiaci 9. ročníka ZŠ a 2. ročníka SŠ, bližšie *tabuľka 1*. V najvyššom počte sa nevedeli vyjadriť k dostatočnosti preberania tém multikultúrnej výchovy v škole žiaci navštevujúci 7. ročník ZŠ/žiaci ZŠ.

Tabuľka 1 Dôvody nespokojnosti s MKV v škole na základe školského ročníka

Ročník	7.	8.	9.	1.	2.	3.
Absencia tém	10,90%	7,70%	**16,80%**	10,70%	**14,10%**	10,10%
Nedostatok hodín	56,50%	56,90%	56,40%	**68,00%**	**65,20%**	**68,70%**
Nedostatok aktivít	**43,50%**	**47,70%**	35,60%	31,10%	32,60%	**44,40%**

- Multikultúrnu výchovu v škole považujú za dostatočnú vo vyššom počte žiaci z veľkých miest s počtom obyvateľov 50 001 – 100 000, ktorých bolo zároveň menej nerozhodných (rozdiel zhodne približne 10,0 p. b.). O niečo viac žiakov nespokojných s preberaním multikultúrnej tematiky vo vyučovaní v škole evidujeme v stredne veľkých mestách s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000 (27,7 %, t.j. o 2,8 p. b.), ktorí častejšie v tejto súvislosti označili nedostatok hodín venovaných preberaniu tém multikultúrnej výchovy. Na nedostatok aktivít upozorňujú zhodne vo vyššom počte žiaci z najmenších obcí, resp. veľkých obcí a malých miest (do 10 000 obyvateľov). Úplnú absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní uvádzajú častejšie žiaci z veľkomiest a veľkých miest.
- Preberanie tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole považujú za dostatočné vo vyššej miere žiaci z Nitrianskeho kraja (55,3 %, t.j. o viac ako 9,7 p. b.). Najmenej spokojných žiakov, a zároveň najviac nespokojných žiakov s preberaním multikultúrnej tematiky na vyučovaní v škole nachádzame v Košickom a v Banskobystrickom kraji (takmer rovnako nespokojných žiakov nachádzame aj v Prešovskom kraji), kde zároveň nachádzame o niečo viac nerozhodných žiakov (spolu s Trnavským krajom). Konkrétne dôvody nespokojnosti žiakov z jednotlivých krajov SR približuje *tabuľka 2.*

Tabuľka 2 Dôvody nespokojnosti s MKV v škole na základe kraja SR

Kraj	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
Absencia tém	**16,9%**	9,1%	**16,9%**	8,8%	9,2%	**15,5%**	11,1%	**15,5%**
Nedostatok hodín	53,8%	**69,1%**	56,3%	**66,7%**	**67,8%**	59,5%	**67,9%**	60,7%
Nedostatok aktivít	36,9%	32,7%	39,4%	36,8%	41,4%	40,5%	30,9%	**45,2%**

Multikultúrne tolerantné školské prostredie

- Z prvkov podporujúcich kultúrnu rozmanitosť a toleranciu, ktoré sú zavedené do prostredia a každodenného života školy prevláda realizovanie športových podujatí a slávnostných zhromaždení, tiež realizovanie jazykových výmenných pobytov pre žiakov a študentov, ako

aj existencia nástenky s multikultúrnou tematikou, napr. pripomínanie sviatkov, slávností iných kultúr (uviedol zhodne približne každý tretí žiak). Každý štvrtý žiak uviedol, že takéto prvky nie sú v ich škole zavedené. Na druhej strane v porovnaní so školským rokom 2021/2022 sme zaznamenali nárast všetkých prvkov podporujúcich kultúrnu rozmanitosť a toleranciu v školskom prostredí, najvyšší v prípade: podpory otvorenej komunikácie v škole (rozdiel o 6,3 p. b.), tolerantného postoja učiteľa/-ov ku kultúrne a etnicky odlišným skupinám obyvateľov (rozdiel o 4,2 p. b.), ako aj u pozitívnej školskej klímy a dobrých vzájomných vzťahoch v škole (rozdiel o 4,4 p. b.).

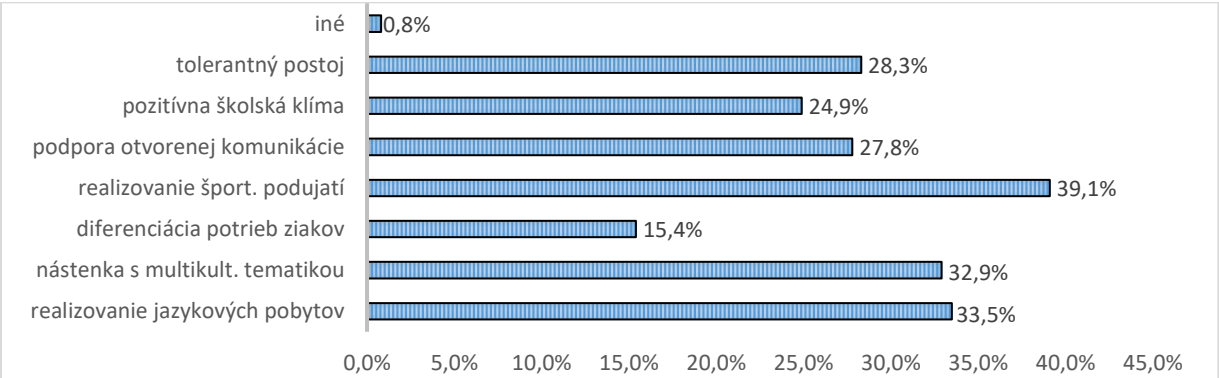

Graf 1 Prvky podporujúce kultúrnu rozmanitosť a toleranciu v škole v školskom roku 2022/2023

- Vyššiu mieru vnímania takmer všetkých uvedených prvkov kultúrnej rozmanitosti a tolerancie v prostredí školy zaznamenávame u žiakov 2. ročníka SŠ, v prípade realizovania jazykových výmenných pobytov pre žiakov a študentov, ako aj realizovania športových podujatí a slávnostných zhromaždení spolu so žiakmi 3. ročníka SŠ, v prípade diferenciácie potrieb žiakov z rôznych kultúrnych a sociálnych skupín, z rôznych regiónov a krajín spolu so žiakmi 7. ročníka ZŠ. Nástenku s multikultúrnou tematikou nachádzame častejšie v odpovediach žiakov navštevujúcich 8. ročník ZŠ.
- V GYM nachádzame častejšie takmer všetky prvky tolerancie zavedené v každodennom živote školy, s výnimkou nástenky s multikultúrnou tematikou, ktorú vo vyššej miere uvádzali žiaci ZŠ a SOŠ. Výraznejšie rozdiely evidujeme v porovnaní odpovedí žiakov GYM a ZŠ, najvýraznejší v prípade jazykových výmenných pobytov (o 31 p. b. menej u žiakov ZŠ), vyššie rozdiely evidujeme tiež u: tolerantného postoja učiteľa/učiteľov ku kultúrne a etnicky odlišným skupinám obyvateľov, pozitívnej školskej klímy a dobrých vzájomných vzťahov v škole a pri realizovaných športových podujatí a slávnostných zhromaždení.
- Žiaci zo Žilinského kraja sa v škole častejšie stretávajú so všetkými prvkami kultúrnej rozmanitosti a tolerancie: v prípade jazykových výmenných pobytov spolu s Banskobystrickým a Prešovským krajom, v prípade nástenky s multikultúrnou tematikou spolu s Nitrianskym krajom, v prípade diferenciácie potrieb žiakov z rôznych kultúrnych a sociálnych skupín, z rôznych regiónov a krajín spolu s Bratislavským krajom a v prípade podpory otvorenej komunikácie v škole spolu s Nitrianskym krajom.

Hodnotová orientácia, postoje a skúsenosti žiakov

Kamarátstvo s príslušníkmi inej rasy alebo etnického pôvodu

- Väčšia časť žiakov má za kamaráta/-ov príslušníka/-ov iného rasového alebo etnického pôvodu (možnosť jedného a viacerých takých kamarátov spolu 59,3 %). Zo žiakov 15,1 % takéto osoby pozná, ale nekamarátia sa. Každý piaty žiak nemá takéhoto kamaráta/-ov,

pretože takých nepozná a 5,9 % žiakov takých pozná, ale nie je ochotný/-á sa s nimi kamarátiť.

- U žiakov GYM nachádzame vyššiu mieru kamarátstiev s osobami iného rasového alebo etnického pôvodu (možnosť jedného a viacerých takých kamarátov spolu je rozdiel oproti žiakom ZŠ 18,6 p. b. a oproti žiakom SOŠ 15,6 p. b.), pričom však jedného takého kamaráta majú v o niečo vyššom počte žiaci ZŠ. Takéto osoby poznajú, ale nekamarátia sa v o niečo vyššom počte žiaci ZŠ a rovnako sú v o niečo vyššej miere tými, ktorí nie sú ochotní kamarátiť sa s príslušníkmi iného rasového alebo etnického pôvodu.
- Ako ukazuje *graf 2*, so zvyšujúcou sa veľkosťou bydliska nachádzame u žiakov vyšší počet kamarátstiev s príslušníkmi iného rasového alebo etnického pôvodu (možnosť jedného a viacerých takých kamarátov spolu), a naopak s klesajúcou veľkosťou bydliska zaznamenávame vyšší počet žiakov, ktorí takéto osoby poznajú, ale nekamarátia sa.

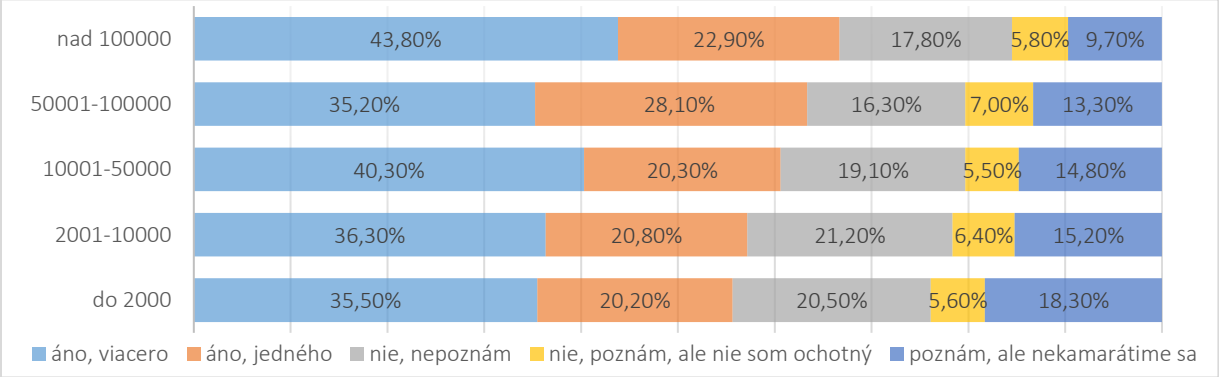

Graf 2 Kamarátstvo s príslušníkmi inej rasy alebo etnického pôvodu podľa typu veľkosti bydliska

- V Bratislavskom, Trnavskom, Nitrianskom, Banskobystrickom a v Košickom kraji nachádzame o niečo vyšší počet kamarátstiev žiakov s jedincami iného rasového alebo etnického pôvodu (možnosť jedného a viacerých kamarátov spolu zhodne viac ako 60,0 %, v Bratislavskom kraji najviac 69,2 %), pričom v prípade Bratislavského, Banskobystrického a Košického kraja prevažujú viacerí takíto kamaráti. V o niečo vyššej miere nachádzame žiakov neochotných kamarátiť sa s príslušníkmi iného rasového alebo etnického pôvodu v Prešovskom kraji (8,6 %).

Názor žiakov na dôležitosť poznávania odlišných skupín obyvateľov

- Získané dáta nám ukazujú, že 59,0 % žiakov považuje poznávanie odlišných skupín obyvateľov za dôležité, avšak v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom to znamená pokles o 11,3 p. b. Najčastejšie žiaci uvádzali ako dôvod rovnocennosť všetkých ľudí – potrebu vzájomného pochopenia (60,2 %), ďalej rozšírenie vlastných vedomostí, poznania, rozhľadu (51,3 %), a následne záujem o odlišných obyvateľov, ich kultúru a spôsob života (42,4 %). Negatívne názory žiakov na dôležitosť poznávania odlišných skupín obyvateľov (každý desiaty žiak) boli najčastejšie odôvodnené nezáujmom o odlišné skupiny ľudí (11,9 %), nepríjemnosťou poznávania odlišných kultúr (3,0 % žiakov). K dôležitosti multikultúrneho poznávania sa nevedela vyjadriť skoro tretina žiakov.
- Porovnaním so školským rokom 2021/2022 zaznamenávame nárast nezáujmu o odlišné kultúry/skupiny obyvateľov, a naopak pokles rovnocennosti všetkých ľudí, ako aj rozširovania vedomostí ako dôvodov, pre ktoré je podľa žiakov nedôležité/dôležité poznávanie odlišných skupín obyvateľov, bližšie *graf 3*.

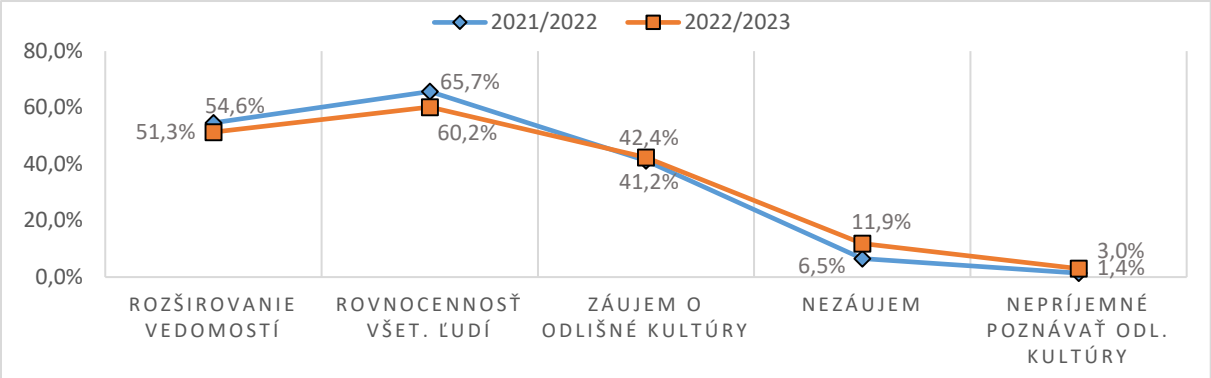

Graf 3 Porovnanie dôvodov dôležitosti/nedôležitosti poznávania odliš. sk. obyv. v šk. roku 21/22 a 22/23

- Zaznamenávame stúpajúci trend pripisovania dôležitosti poznávaniu odlišných skupín obyvateľov so zvyšujúcim sa vekom respondentov, a zároveň klesajúcu mieru neurčitých odpovedí. Napriek tomu, multikultúrne poznávanie považujú za nedôležité vo vyššej miere 18-roční žiaci (19,3 %). Vzájomná rovnocennosť a pochopenie sú hodnoty, pre ktoré v o niečo vyššej miere považujú poznávanie odlišných skupín obyvateľov za dôležité žiaci vo veku 14 – 18 rokov. Títo 15 až 18-roční žiaci tiež častejšie vyjadrujú záujem o odlišné kultúry a skupiny obyvateľov, rovnako ako o rozširovanie vedomostí (spolu s 12-ročnými žiakmi). Nezáujem o poznávanie odlišných kultúr sa vyskytuje vo vyššej miere medzi 13 a 18-ročnými žiakmi a nepríjemnosť poznávania iných u 13 a 14-ročných žiakov.
- Poznávaniu odlišných skupín obyvateľov pripisuje dôležitosť 80,5 % zo žiakov GYM, zatiaľ čo zo žiakov ZŠ je to každý druhý žiak, pričom každý tretí z nich prejavil nerozhodnosť pri odpovedi na túto otázku. Jednotlivé dôvody, ktoré žiaci uviedli v súvislosti s dôležitosťou multikultúrneho poznávania nachádzame vo vyššom počte medzi žiakmi GYM. Žiaci ZŠ odôvodnili nedôležitosť poznávania odlišných kultúr a skupín obyvateľov o niečo častejšie nezáujmom aj nepríjemnosťou poznávania odlišných kultúr.
- Dôležitosť poznávania odlišných kultúr a skupín obyvateľov nachádzame v o niečo vyššej miere u žiakov z veľkomiest a veľkých miest s počtom obyvateľov 50 001 – 100 000 (zhodne približne 65,5 %), zatiaľ čo žiaci z obcí/malých miest s 2 000 – 10 000 obyvateľmi o niečo častejšie pripisujú multikultúrnemu poznávaniu nedôležitosť (13,0 %). Rozširovanie vedomostí vnímajú ako dôvod, pre ktorý označili multikultúrne poznávanie za dôležité vo vyššom počte žiaci z veľkomiest, rovnocennosť a vzájomné pochopenie evidujeme v tomto kontexte častejšie u žiakov z veľkých miest, ako aj z obcí/malých miest, a záujem o poznávanie odlišných kultúr a skupín obyvateľov u žiakov z veľkých miest. Nemajú záujem, resp. je nepríjemné poznávať iné kultúry a skupiny obyvateľov o niečo častejšie pre žiakov zo stredne veľkých miest s počtom obyvateľov 10 001 – 50 000.
- *Žiaci, ktorí majú kamaráta/-ov iného rasového alebo etnického pôvodu*, resp. nemajú, lebo takých nepoznajú vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania výrazne intenzívnejšie ako žiaci, ktorí takýchto kamarátov nemajú a ani nechcú mať (o viac ako 41,5 p. b.), resp. poznajú, ale nekamarátia sa (o viac ako 25,1 p. b.). Naopak zo žiakov, ktorí nie sú ochotní kamarátiť sa s takýmito osobami až 41,7 % nepovažuje multikultúrne poznávanie za dôležité.
- Dôležitosť multikultúrneho poznávania sa ukazuje byť odlišná aj podľa:
  - ✓ toho, či žiaci *vnímajú jedinečnosť každého z nás* (výrok č. 1, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí s výrokom úplne, resp. skôr súhlasia, t.j. považujú všetkých ľudí za jedinečných, vo výrazne vyššej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (o viac ako 21,8 p. b. ako žiaci, ktorí s výrokom skôr nesúhlasia, resp.

o viac ako 44,7 p. b. ako žiaci, ktorí úplne nesúhlasia s výrokom). Žiaci, ktorí nesúhlasia s daným výrokom (čiastočne alebo úplne) považujú vo vyššie miere multikultúrne poznávanie za nedôležité (o viac ako 16,7 p. b.) a viac ako polovica z nich sa nevie vyjadriť k dôležitosti poznávania iných kultúr a skupín obyvateľov (zhodne spolu so žiakmi, ktorí sa nevedeli k výroku vyjadriť).

- ✓ toho, či žiaci *rešpektujú iný názor* (výrok č. 2, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí s výrokom úplne, resp. skôr súhlasia, t.j. rešpektujú názor niekoho iného, aj keď s ním nesúhlasia, vo výrazne vyššej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (o viac ako 21,4 p. b. ako žiaci, ktorí s výrokom čiastočne nesúhlasia, resp. sa nevedia vyjadriť a o viac ako 56,4 p. b. oproti žiakom, ktorí s výrokom úplne nesúhlasia), naopak žiaci, ktorí nesúhlasia s daným výrokom (čiastočne alebo úplne) vo vyššej miere považujú multikultúrne poznávanie za nedôležité (o viac ako 8,2 p. b. v prípade čiastočného nesúhlasu a o viac ako 20 p. b. v prípade úplného nesúhlasu), resp. sa nevedia k jeho dôležitosti vyjadriť (55,7 %).
- ✓ *multikultúrne tolerantného nastavenia žiakov* (výrok č. 3, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí s výrokom úplne, resp. skôr súhlasia, t.j. vnímajú, že bez ohľadu na príslušnosť do národnostnej menšiny/skupiny, všetci rovnako chceme, aby bolo Slovensko naším bezpečným domovom, vo výrazne vyššej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania: o viac ako 24,6 p. b. ako žiaci, ktorí s výrokom čiastočne nesúhlasia, resp. nevedia sa vyjadriť a o viac ako 37,0 p. b. oproti žiakom, ktorí s výrokom úplne nesúhlasia. Žiaci, ktorí nesúhlasia s výrokom (čiastočne alebo úplne) vo vyššej miere považujú multikultúrne poznávanie za nedôležité (o viac ako 12,0 p. b.) a takmer polovica z nich sa nevie vyjadriť k dôležitosti poznávania iných kultúr a skupín obyvateľov (zhodne spolu so žiakmi, ktorí sa nevedeli k výroku vyjadriť).
- ✓ toho, či *ich rodičia majú kamarátov aj z odlišnej kultúrnej alebo sociálnej skupiny obyvateľov* (výrok č. 4, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí úplne nesúhlasili s výrokom, t.j. sú presvedčení, že ich rodičia určite nemajú kamarátov z odlišnej kultúrnej alebo sociálnej skupiny obyvateľov vo výrazne nižšej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (tretina z nich), sú viac nerozhodní (spolu so žiakmi, ktorí sa nevedeli vyjadriť – každý tretí z nich), a naopak výrazne viac ich vyjadrilo presvedčenie o nedôležitosti multikultúrneho poznávania – viac ako každý štvrtý žiak.
- ✓ toho, či *majú kamarátov tolerantných k rôznorodosti* (výrok č. 5, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí úplne nesúhlasili s výrokom, t.j. sú presvedčení, že ich kamaráti nie sú tolerantní k rôznorodosti vo výrazne nižšej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (30,7 %), sú viac nerozhodní (spolu so žiakmi, ktorí sa nevedeli vyjadriť – zhodne viac ako 40,0 %), a naopak výrazne viac ich vyjadrilo presvedčenie o nedôležitosti multikultúrneho poznávania – viac ako každý piaty žiak.
- ✓ toho, či *sú v škole vedení k tolerancii* (výrok č. 6, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí úplne nesúhlasili s výrokom, t.j. vyjadrili, že v škole ich nevedú k tolerancii učitelia ani vedenie školy, vo výrazne nižšej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (iba takmer každý štvrtý z nich), sú viac nerozhodní, čo sa týka dôležitosti multikultúrneho poznávania (spolu so žiakmi, ktorí sa nevedeli vyjadriť – zhodne takmer polovica z nich), a naopak výrazne viac ich vyjadrilo presvedčenie o nedôležitosti multikultúrneho poznávania – každý tretí žiak, pozri *graf 4* ďalej v texte.

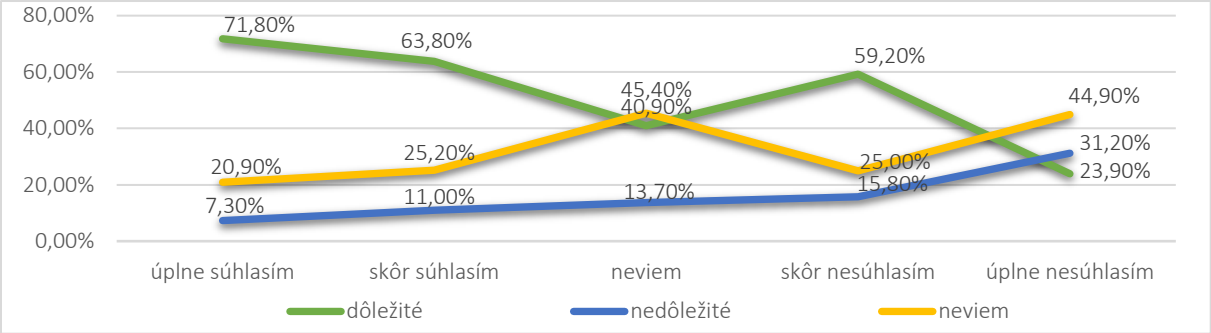

Graf 4 Vnímanie dôležitosti multik. poznávania žiakov podľa toho, či sú v škole vedení k tolerancii

- ✓ *multikultúrneho cítenia žiakov* (výrok č. 7, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí úplne nesúhlasili s výrokom, t.j. sú presvedčení, že prítomnosť viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v ich školskej triede by spôsobilo problémy, vo výrazne nižšej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (iba takmer tretina žiakov), sú viac nerozhodní (spolu so žiakmi, ktorí sa nevedeli vyjadriť – každý tretí z nich), a naopak výrazne viac ich vyjadrilo presvedčenie o nedôležitosti multikultúrneho poznávania – viac ako každý tretí žiak.
- ✓ *ich názoru na nenásilné riešenie problémov a konfliktov* (výrok č. 8, viac k výroku ďalej v texte). Žiaci, ktorí súhlasili s výrokom (úplne aj čiastočne), t.j. sú presvedčení o nenásilnom riešení problémov a konfliktov vo výrazne vyššej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (väčšina z nich), sú menej nerozhodní (približne každý piaty žiak s úplným súhlasom a každý tretí žiak s čiastočným súhlasom), a naopak výrazne menej ich vyjadrilo presvedčenie o jeho nedôležitosti multikultúrneho poznávania – 10,0 % a menej.

Všeobecné tolerantné nastavenie žiakov

- Žiaci vo výraznej väčšine súhlasia s princípom jedinečnosti každého jednotlivca napriek jeho vnútorným alebo vonkajším odlišnostiam (výrok č. 1), s princípom tolerovania odlišných názorov, aj keď nie sú totožné s ich vlastným (výrok č. 2), s princípom tolerancie odlišných skupín ľudí/obyvateľov Slovenska (výrok č. 3), a taktiež s princípom nenásilného riešenia problémov alebo konfliktov (výrok č. 8), bližšie *graf 5*. Pri výroku č. 7, ktorý zmieňuje bezproblémovú prítomnosť žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v jednej školskej triede, t.j. poskytuje nám náhľad na multikultúrne tolerantné cítenie žiakov, nachádzame súhlas u takmer polovice žiakov, u takmer každého tretieho žiaka neurčitosť a najviac nesúhlasných odpovedí (20,8 %).

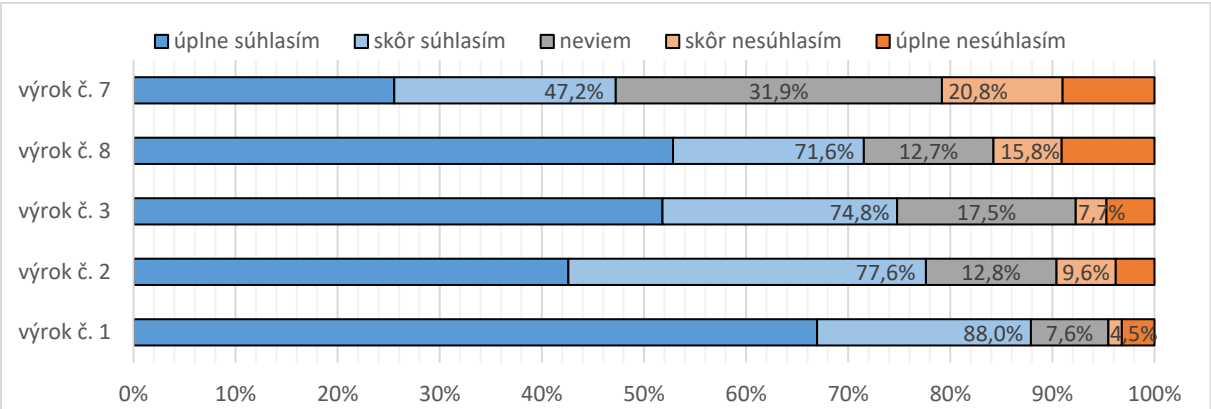

Graf 5 Miera súhlasu/nesúhlasu žiakov s výrokmi týkajúcimi sa tolerancie a multikultúrneho cítenia žiakov (percentuálne údaje sú kumulatívne za úplný aj čiastočný súhlas, resp. úplný aj čiastočný nesúhlas)

- Rozdiel v miere súhlasu žiakov s jednotlivými výrokmi (č. 1, č. 2, č. 3, č. 7 a č. 8) na základe porovnania školských rokov 2021/2022 a 2022/2023 sa ukazuje najvýraznejšie pri výroku č. 7 (o 14,1 p. b.), a ktorý vypovedá o intenzívnejšom vnímaní prítomnosti viacerých žiakov z odlišných prostredí v jednej školskej triede ako bezproblémovej.
- Pri všetkých výrokoch nachádzame vyššiu mieru súhlasných odpovedí u 16 a 17-ročných žiakov (pri výroku č. 3 a 7 aj u 14-ročných žiakov). Naopak, vyššiu mieru nesúhlasných odpovedí nachádzame u najstarších, 18-ročných žiakov, a to pri výroku č. 1, ktorý vypovedá o jedinečnosti/hodnote každého z nás, a pri výroku č. 3 vypovedajúcom o akceptovaní spoločne zdieľanej potreby bezpečného domova všetkých obyvateľov Slovenska bez rozdielu. V prípade výroku č. 2 o rešpektovaní názoru druhého a výroku č. 7 o bezproblémovej prítomnosti žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v jednej školskej triede evidujeme o niečo vyššiu mieru nesúhlasných odpovedí u najmladších, 12-ročných žiakov (v prípade výroku č. 7 spolu s 15-ročnými žiakmi). Nesúhlas s výrokom č. 8 zameranom na nenásilné riešenie problémov a konfliktov nachádzame u 13, 15 a 16-ročných žiakov.
- Vyššiu mieru súhlasných odpovedí pri všetkých výrokoch týkajúcich sa tolerancie a multikultúrneho cítenia nachádzame u žiakov GYM, pričom výraznejší rozdiel nachádzame najmä, ak porovnávame odpovede žiakov GYM so žiakmi ZŠ (zhodne približne o 10,0 p. b.). Vyšší počet nesúhlasných odpovedí nachádzame u žiakov všetkých typov škôl pri výroku č. 7 (zhodne približne takmer každý piaty žiak), pričom o niečo vyššiu mieru negatívnych odpovedí pri výroku č. 1 a 2 evidujeme u žiakov ZŠ, a pri výrokoch č. 3 a 8 u žiakov SOŠ.
- S o niečo vyššou mierou súhlasu so všetkými výrokmi sa stretávame u žiakov z Nitrianskeho kraja, s výnimkou Banskobystrického kraja pri výroku č. 1. Vyšší počet nesúhlasných odpovedí pri výroku č. 1 zameranom na hodnotu každého človeka nachádzame v Prešovskom a v Košickom kraji. Pri výroku č. 2, upriamenom na rešpektovanie názoru druhého, sa stretávame s o niečo vyšším počtom nesúhlasných, ako aj neurčitých odpovedí u žiakov z Trenčianskeho kraja. Vyšší počet nesúhlasných odpovedí pri výroku č. 3 o potrebe bezpečného domova všetkých obyvateľov Slovenska bez rozdielu rasy alebo etnika evidujeme u žiakov z Prešovského kraja. S vyšším počtom nesúhlasných odpovedí pri výroku č. 7 o bezproblémovej prítomnosti žiakov z odlišných kultúrnych, etnických alebo sociálnych prostredí v jednej školskej triede sa stretávame v Trnavskom kraji. Pri výroku č. 8 o nenásilnom riešení problémov alebo konfliktov nachádzame vyššiu mieru nesúhlasu v odpovediach žiakov z Trenčianskeho a Košického kraja.

Vzory a príklady tolerancie v najbližšom okolí žiakov

- Zo žiakov 66,6 % je školou/učiteľmi vedených k tolerancii (výrok č. 6), približne polovica žiakov má kamarátov tolerantných k rôznorodosti (výrok č. 5) a rodičia menšej polovice žiakov udržujú kamarátstva s jedincami z odlišných skupín obyvateľov (výrok č. 4). Miera súhlasu žiakov s jednotlivými výrokmi sa medziročne znížila pri každom výroku (od 2,4 p. b. pri výroku č. 4, cez 3 p. b. pri výroku č. 6, po 6,8 p. b. pri výroku č. 4). O niečo vyššiu mieru nesúhlasu nachádzame pri výroku č. 5, ktorý sa týka tolerantného prístupu kamarátov, a to u každého piateho žiaka.
- Vyššiu mieru súhlasu pri všetkých troch výrokov (výrok č. 4 o vzťahu rodičov k odlišným skupinám obyvateľov, výrok č. 5 o tolerancii rôznorodosti kamarátov a výrok č. 6 o vedení k tolerancii školou/učiteľmi) vyjadrili 16 a 17-roční žiaci (pri výroku č. 4 spolu s 18-ročnými žiakmi). Najmladší žiaci, vo veku 12 rokov vyjadrili v o niečo vyššej miere

neurčitosť, resp. nevedomosť pri všetkých troch výrokoch. Naopak, o niečo viac nesúhlasných odpovedí nachádzame u najstarších, 18-ročných žiakov.

- Rozdiel v miere súhlasu podľa *typu školy* nachádzame pri výroku č. 4 zameranom na toleranciu kamarátov a č. 5 zameranom na (kamarátske) vzťahy rodičov s odlišnými skupinami obyvateľov, a to vo vyššom počte na strane žiakov GYM (v priemere o 8,5 p. b. viac oproti žiakom SOŠ a o 16,1 p. b. viac oproti žiakom ZŠ). V prípade výroku č. 6, ktorý sa týka tolerantného prostredia školy/prístupu učiteľov sú tie počty súhlasných odpovedí žiakov takmer vyrovnané, s o niečo nižším počtom u žiakov ZŠ, pozri *graf 6*.

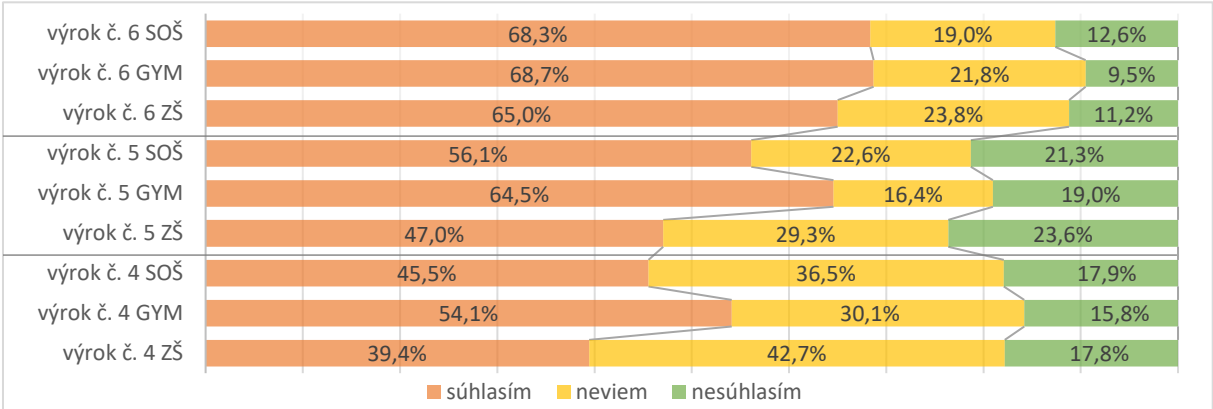

Graf 6 Miera súhlasu/nesúhlasu žiakov podľa typu školy s výrokmi týk. sa tolerancie najbližšieho okolia žiakov (percentuálne údaje sú kumulatívne za úplný aj čiastočný súhlas, resp. úplný aj čiastočný nesúhlas)

- Žiaci pochádzajúci z veľkomiest (s počtom obyvateľov nad 100 000) a z veľkých miest (s počtom obyvateľov od 50 001 – 100 000) vyjadrili v o niečo vyššej miere súhlas s uvedenými výrokmi (pri výroku č. 4 a 5, ktoré sa týkajú vzťahov a tolerancie rodičov a kamarátov – žiaci z veľkomiest a pri výroku č. 5 a 6, ktorý sa týka tolerantného prostredia školy – žiaci žijúci vo veľkých mestách). Vyššiu mieru neurčitých odpovedí pri všetkých troch výrokoch nachádzame u žiakov z najmenších obcí s max. 2 000 obyvateľmi, u týchto žiakov zároveň evidujeme aj o niečo vyššiu mieru nesúhlasných odpovedí, a to pri výrokoch č. 4 a 6 (spolu so žiakmi z veľkých, resp. stredne veľkých miest).
- Pri výroku č. 5 a 6, zameraných na toleranciu kamarátov a učiteľov/školy môžeme sledovať o niečo častejší výskyt súhlasných odpovedí u žiakov z Nitrianskeho kraja (s rozdielom o 7,8 p. b. oproti ostatným krajom SR v prípade výroku č. 5 a s rozdielom o 4,6 p. b. oproti ostatným krajom SR v prípade výroku č. 6), pri ktorých zároveň evidujeme vyššiu mieru nesúhlasných odpovedí u žiakov z Trenčianskeho kraja.
- Vnímanie jedinečnosti každého z nás žiakmi (výrok č.1 vyššie v texte), rešpektovanie iného názoru žiakmi (výrok č. 2 vyššie v texte), multikultúrne tolerantné nastavenie žiakov (výrok č. 3 vyššie v texte), multikultúrne cítenie žiakov (výrok č. 7 vyššie v texte) a názor žiakov na nenásilné riešenie konfliktov (výrok č. 8 vyššie v texte) sa podľa získaných údajov ukazuje byť odlišné aj podľa toho, či *sú v škole vedení k tolerancii* (výrok č. 6), t.j. žiaci, ktorí úplne nesúhlasili s výrokom, že v škole ich vedú k tolerancii učitelia a vedenie školy:
  - ✓ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s jedinečnosťou všetkých ľudí bez rozdielu (o viac ako 53,1 p. b.), a naopak, žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s jedinečnosťou každého jednotlivca (o viac ako 19,6 p. b.), pozri *graf 7* ďalej v texte,

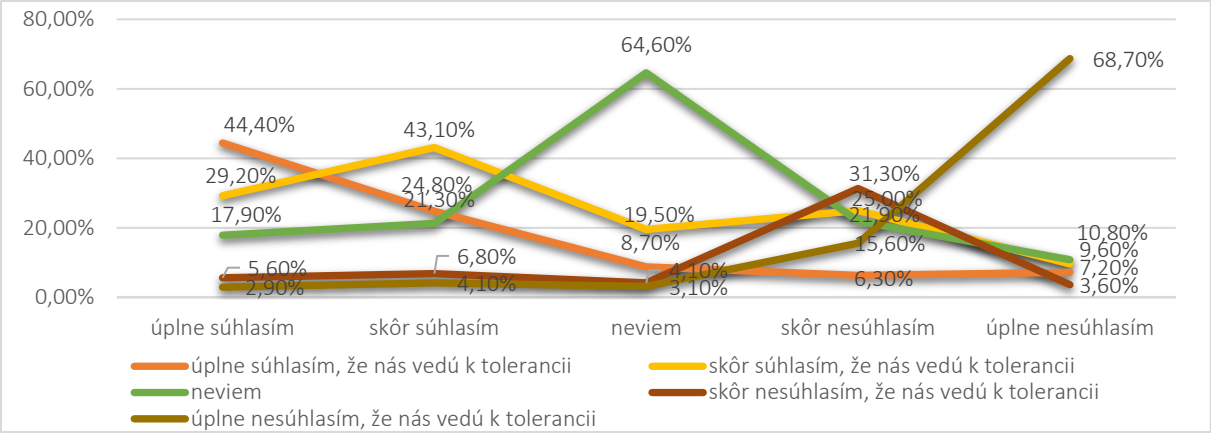

Graf 7 Vnímanie jedinečnosti ľudí žiakmi podľa toho, či sú v škole vedení k tolerancii

- ✓ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s rešpektovaním iného názoru, aj keď s ním nesúhlasia (o viac ako 51,7 p. b.), naopak, žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s rešpektovaním iných názorov (o viac ako 21,0 p. b.),
- ✓ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s potrebou bezpečia pre všetkých rovnakou, bez ohľadu na príslušnosť do národnostnej menšiny/skupiny (o viac ako 41,0 p. b.), a naopak, žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s potrebou bezpečia rovnakou pre všetkých obyvateľov Slovenska (o viac ako 26,7 p. b.),
- ✓ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s bezproblémovou prítomnosťou viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v ich školskej triede (o viac ako 35,2 p. b.), naopak žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s tým, že by to nespôsobilo žiadne problémy (o viac ako 32,8 p. b.),
- ✓ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s výrokom, že problémy a konflikty by sa nemali riešiť násilím (o viac ako 26,1 p. b.), a naopak žiaci, ktorí súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s nenásilným riešením problémov a konfliktov (o viac ako 25,6 p. b.).

SÚHRN A ODPORÚČANIA DO PRAXE

Výsledky výskumu opakovane potvrdzujú, že žiaci sa dozvedajú najviac poznatkov o multikulturalizme a o tolerancii k odlišným skupinám obyvateľov z rodiny, školy a online médií, v medziročnom porovnaní však evidujeme postupnú, mierne klesajúcu tendenciu.

Údaje získané na základe veku, školského ročníka a druhu školy, ktorú žiaci navštevujú, sa vzájomne potvrdzujú a môžeme povedať, že informácie o kultúrach, národnostiach, či iných rozdieloch medzi ľuďmi získavajú častejšie starší žiaci (16 – 17 roční, žiaci 2. a 3. ročníka SŠ, gymnazisti). Uchopovanie informácií a vnímanie zdrojov žiakmi do veľkej miery ovplyvňuje vývinový aspekt, vstupujú do toho rôzne procesy i faktory. Zistené rozdiely v označovaní zdrojov informácií o multikulturalizme a o tolerancii, identifikácií tém a foriem multikultúrnej výchovy, ako aj spokojnosť s preberaním tematiky vo vyučovaní na základe veku, školského ročníka, druhu školy, ktorú žiaci navštevujú teda súvisí aj s rozvojom kognitívnych schopností jedincov, sú podmienené aj prislúchajúcemu stupňu školy. S prechodom na 2. stupeň primárneho vzdelávania sa vyučovací proces stáva štruktúrovanejším z hľadiska organizácie a obsahu, vyžaduje od žiaka vyššiu mieru samostatnosti. Vo vyšších stupňoch školskej dochádzky je základom schopnosti učiť sa optimálne rozvinuté exekutívne fungovanie. Navyše, v ročníkoch strednej školy sú žiaci pripravovaní na budúce povolanie a pre život v globálnej spoločnosti a digitálnej ekonomike, a tiež vo vyššej miere potrebujú využívať/využívajú počítač. Túto potrebu umocnil presun vyučovania do online prostredia v čase pandemickej situácie spojenej s ochorením COVID-19, čoraz vyššiu potrebu digitálnej gramotnosti a zručností pre fungovanie v dnešnom svete reflektuje aj Európska únia, ktorá reaguje *Akčným plánom digitálneho vzdelávania pre roky 2021-2027*[3]. Podľa toho kľúčovú úlohu v efektívnej príprave študentov na digitálnu budúcnosť zohráva nastavenie vzdelávacieho systému ako celku a aktívne zapájanie digitálnych zariadení do samotného vyučovacieho procesu na všetkých stupňoch, ako v školskom, tak aj v domácom prostredí (digitalnyziak.sk, 2023). *Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania*[4] (2018-2027) definuje významnú úlohu digitalizácie a využívania informačných a komunikačných technológií pre modernizáciu systému vzdelávania. S uvedeným korešponduje zastúpenie tém multikultúrnej výchovy vo výchovno-vzdelávacom procese líšiace sa na základe typu školy, ako aj na základe (školského) veku žiakov, t.j. vo vyšších školských ročníkoch (2. – 3. ročník SŠ) žiaci častejšie identifikovali všetky témy multikultúrnej výchovy preberané vo vyučovaní, s výnimkou 9. ročníka základnej školy, ktorého žiaci tiež častejšie identifikovali tému geografických a historických súvislostí kultúrnych tradícií/kultúr, tému princípy demokracie a rešpektovanie ľudských práv, tému svetových náboženstiev a tému tolerancie, rovnosti ľudí, rás, pohlaví, sociálnych vrstiev. Tak isto v o niečo väčšej miere identifikovali (žiaci GYM, navštevujúci ročníky SŠ – 2. a 3. ročník) vyučovacie predmety, na ktorých preberajú témy multikultúrnej výchovy: občianska náuka, etická výchova, dejepis/história, cudzí jazyk, v prípade žiakov stredných odborných škôl to bolo náboženstvo a slovenský jazyk, zatiaľ čo žiaci základnej školy – žiaci 7. ročníka označili zemepis/geografiu, prírodopis/biológiu, matematiku, informatiku, výtvarnú, telesnú a hudobnú výchovu ako predmety venujúce sa tematike multikultúrnej výchovy vo vyššom počte; vo vyššej miere identifikovali jednotlivé formy preberania multikultúrnej problematiky (s výraznejším rozdielom: výklad teórie/prednášky, rozhovor/diskusia a besedy s odborníkom). O uvedenom vypovedá aj zistenie, že medzi najviac spokojných žiakov s preberaním tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní boli žiaci 2. a 3. ročníka SŠ, ale aj 8. ročníka ZŠ. Na druhej strane o niečo viac nespokojní s preberaním multikultúrnej tematiky boli tiež žiaci SŠ (1. a 3. ročníka SŠ), ktorí vnímajú častejšie nedostatok hodín venovaných témam multikultúrnej

[3] Digital Education Action Plan 2021 – 2027, dostupné z: https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/deap-swd-sept2020_en.pdf

[4] Národný program rozvoja výchova a vzdelávania, dostupné z: https://24904.c12072.pdf (minedu.sk)

výchovy vo vyučovaní (1. – 3. ročník SŠ, 15 – 18-roční žiaci). Najmenej nespokojných bolo žiakov navštevujúcich 7. a 8. ročník ZŠ, ktorí upozornili častejšie na nedostatok súvisiacich aktivít (12 a 13 roční žiaci, ale aj žiaci vo veku 17 rokov/žiaci 3. ročníka SŠ), pričom sú to práve títo žiaci, ktorí sa v o niečo vyššom počte takýchto aktivít zúčastnili (žiaci ZŠ, 7. – 9. ročníka ZŠ). Najmenej sa takýchto aktivít alebo podujatí súvisiacich s multikultúrnym poznávaním zúčastnili žiaci SOŠ. Keďže počas sekundárnej socializácie v škole dochádza k rozvoju (Havighusrt, podľa Macek, 2003): intelektu, emocionality a interpersonálnych zručností – kompetencie na sociálne zodpovedné správanie, formovanie predstavy o budúcich prioritách, osobných cieľoch a štýle života, ujasnenie si hierarchie hodnôt, reflexie a svetonázoru (zo všetkých vývinových úloh, ktorým čelia mladí dospievajúci jedinci vyberáme tie relevantné s problematikou nášho výskumu, t.j. súvisiace s formovaním osobnosti v školskom prostredí), pre formovanie tolerantných postojov je dôležité, aby sa žiaci učili o hodnotách a odlišnostiach. Je veľmi dôležité pôsobiť na postoje žiakov už v mladšom školskom veku, kedy si dieťa začína uvedomovať svoju identitu a svoje postoje formovať, čo sa začína už samotným nástupom do základnej školy.

Dosahovanie stanovených cieľov multikultúrnej výchovy, proces učenia medzikultúrnych kompetencií a rozvíjania tolerancie, zefektívňuje používanie experimentálnych a participačných vyučovacích metód, pretože majú zážitkovú a skúsenostnú podobu. Skúsenosti s inými ľuďmi sú veľmi dôležitými okolnosťami pri utváraní sebapoňatia, ktoré sa následne odráža na utváraní postojov k druhým ľuďom (Blatný, Plháková, 2003). Skúsenosti získavajú žiaci prostredníctvom mimoškolského vyučovania. Sú dôležitou podpornou metódou pri dosahovaní výchovno-vzdelávacích cieľov ako rozvíjanie vzťahov, prosociálnych vlastností u žiakov a pod. Mimoškolské aktivity sú zamerané na aktívnu účasť žiakov priamo na danej problematike, a teda sú uspôsobené na ľahšie sprístupnenie, znázornenie a premostenie vedomostí, v kontexte multikultúrnej výchovy sú zamerané na modifikovanie prístupu žiakov a hraníc vzťahov. Pri takýchto aktivitách alebo podujatiach žiaci dostávajú príležitosť k tomu, aby porozumeli odlišným spôsobom života, myslenia a vnímania. Navodenie situácie, v ktorej osoba môže vnímať, že určitý objekt má práve také a nie iné vlastnosti je stratégia aktívnej účasti zmeny presvedčenia. Ide o učenie, prostredníctvom ktorého je možné rozvíjať uvedomelú reflexiu spoločných i odlišných vlastností a hodnôt (seba, druhých, sociálnych skupín, kultúr, etník, náboženstiev ai.), čo vedie k pochopeniu iných na základe vlastného prežitku a skúsenosti, k rozvoju emocionálnej stránky osobnosti, k premene osvojených stratégií správania (Šuleková, 2007, Obrovská, Jarkovská, 2015). A teda priama, osobná skúsenosť má korektívny charakter. Uvedené naznačujú aj výsledky nášho výskumu. Žiaci, ktorí majú kamaráta/-ov iného rasového alebo etnického pôvodu vnímajú dôležitosť multikultúrneho spoznávania výrazne intenzívnejšie ako žiaci, ktorí takýchto kamarátov nemajú a ani nechcú mať, t.j. vlastná, osobná skúsenosť je jedným z dôležitých prvkov pre dosahovanie (multikultúrnej) tolerancie. Z výsledkov výskumu vyplýva, že mimoškolských aktivít alebo podujatí sa zúčastnil o niečo viac každý druhý žiak, a to najčastejšie divadelných predstavení a exkurzií a výletov. Žiaci často navštevovali aj filmové predstavenia, výchovné koncerty a výstavy, častejšie tiež navštevovali športové podujatia a zúčastňovali sa školských športových súťaží. Z výsledkov výskumu ďalej vyplýva, že skúsenostné mimoškolské vyučovanie a zážitkové vyučovanie sú využívané pri realizácii multikultúrnej výchovy najmenej. V porovnaní s predchádzajúcim školským rokom nachádzame, že na preberanie tém multikultúrnej výchovy sú výklad teórie/prednáška a rozhovor/diskusia využívané o niečo menej (aj keď sú najčastejšie využívanými formami preberania tém multikultúrnej výchovy – približne polovica žiakov), naopak o niečo viac sú využívané besedy s odborníkom. Jedným z odporúčaní pre zefektívnenie multikultúrnej výchovy v školách je teda vyšší dôraz na osobné skúsenosti, zážitky a interakciu žiakov s odlišnými kultúrami a skupinami obyvateľov. Jednou z priorít vzdelávacej politiky aktuálneho *Programového vyhlásenia vlády SR na roky 2023 –*

2027[5] je rovnako podpora vytvárania bezpečného a zdravého prostredia v školách, ktorého súčasťou je podpora pohybových, športových aktivít a zdravého životného štýlu detí a mládeže, intenzívna podpora vzdelávania a výchovy detí a mládeže prostredníctvom mimoškolských aktivít, súťaží, olympiád, či osvetových aktivít.

Vo výchovno-vyučovacom procese všeobecne, a obzvlášť pre dosahovanie cieľov multikultúrnej výchovy je jednoznačne jeden z najvýznamnejších faktorov, okrem spôsobu jej prevedenia, osobnosť a osobný vklad učiteľa (Mistrík et al., 1999). Jedinci, ktorí odovzdávajú vedomosti a zručnosti žiakom by mali byť rozhľadení, empatickí, tolerantní, otvorení alternatívam a odlišným myšlienkam, vnímaví k hodnotám iných (kultúr, etník, národností ai.), citlivo reagujúci na vyskytujúce sa udalosti a situácie. Dôležité je tiež to, ako chápu spravodlivosť a rovnosť, ako sú schopní vysvetľovať žiakom inakosť, ako dokážu porozumieť štruktúram moci medzi žiakmi a podporovať ich vzájomnú interakciu a sociálne vzťahy (Mareš, 2015). V procese multikultúrnej výchovy je teda kľúčová interakcia medzi učiteľom a žiakom (Rosinský, 2011). Vzťah medzi učiteľom a žiakom založený na vzájomnej dôvere a blízkosti preto vytvára dobrý základ pre fungovanie procesu odovzdávania informácií žiakom a správneho tvarovania ich postoja nielen k sebe samým, ale aj k okolitému svetu. Výsledky výskumu celkovo poukazujú na snahu pedagógov vytvárať priaznivé a stimulujúce multikultúrne prostredie výchovy a vzdelávania žiakov: tolerantný prístup učiteľov/vedenia školy (66,6 %), tolerantný postoj učiteľa/učiteľov ku kultúrne a etnicky odlišným skupinám obyvateľov, podpora otvorenej komunikácie v škole a pozitívna školská klíma a dobré vzájomné vzťahy v škole (pričom pri týchto prvkoch nachádzame pri medziročnom porovnaní nárast o približne 5 p. b.), realizovanie športových podujatí a slávnostných zhromaždení, tiež realizovanie jazykových výmenných pobytov pre žiakov a študentov, ako aj existencia nástenky s multikultúrnou tematikou, napr. pripomínanie sviatkov či slávností iných kultúr (zhodne približne každý tretí žiak), škola ako zdroj informácií o multikulturalizme a tolerancii k odlišnostiam (takmer polovica žiakov), identifikácia tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole žiakmi (väčšina žiakov), dostatok času venovaného témam multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole (menšia polovica žiakov). Avšak odzrkadľujú čiastočne aj rezervy: pokles žiakov, ktorí uviedli školu ako zdroj informácií o multikulturalizme a tolerancii (o 6,7 p. b.), pokles dôvery voči získavaným informáciám o multikulturalizme a tolerancii v škole (2,5 p. b.), nedostatočnosť preberania tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole (každý štvrtý žiak), relatívne vysoké percento žiakov, ktorí sa preberaniu jednotlivých tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole nevedeli vyjadriť (každý piaty až každý tretí žiak), resp. žiaci sa nestretávajú so žiadnou formou preberania témam multikultúrnej výchovy na vyučovaní (každý piaty žiak), najmenej využívané je skúsenostné mimoškolské vyučovanie a zážitkové vyučovanie (4,8 % a 6,9 %), 43,3 % žiakov sa nezúčastňuje mimoškolských aktivít alebo podujatí súvisiacich s multikultúrnym poznávaním, mierny pokles účasti žiakov na voľnočasových aktivitách alebo podujatiach spojených s multikultúrnym poznávaním oproti predchádzajúcemu školskému roku (z každého tretieho žiaka posun na každého druhého žiaka), iba viac ako každý štvrtý žiak uviedol vyššie spomínaný tolerantný postoj učiteľa/učiteľov ku kultúrne a etnicky odlišným skupinám obyvateľov, podporu otvorenej komunikácie v škole a pozitívnu školskú klímu a dobré vzájomné vzťahy v škole, čo je práve to dôležité, pretože rozvoj smerom k pozitívnym hodnotám, prosociálnemu a tolerantnému správaniu vyvíjajúcich sa jedincov sa dá zaistiť len v zdravej škole, s pozitívnou školskou klímou a dobrými vzťahmi medzi všetkými jej členmi (Petlák, 2006). Z výsledkov výskumu vyplýva, že žiaci, ktorí nesúhlasili s výrokom, že v škole ich vedú k tolerancii k druhým učitelia a vedenie školy, vo výrazne nižšej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania, sú viac nerozhodní, a naopak výrazne viac ich vyjadrilo presvedčenie o jeho nedôležitosti. Ďalej žiaci, ktorí úplne

[5] Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2023-2027 *„Lepšie, pokojnejšie a bezpečnejšie žiť“,* dostupné z: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376

nesúhlasili s výrokom, že v škole ich vedú k tolerancii učitelia a vedenie školy, vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s jedinečnosťou všetkých ľudí bez rozdielu, s rešpektovaním iných názorov, ako aj s potrebou bezpečia rovnakou pre všetkých obyvateľov Slovenska, bez ohľadu na príslušnosť do národnostnej menšiny/skupiny, s bezproblémovou prítomnosťou viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v ich školskej triede, ako aj s nenásilným riešením problémov alebo konfliktov, t.j. nielen formálne vzdelávanie, ale práve to informálne – prístup každého jednotlivca/učiteľa je kľúčový v procese formovania osobnosti v školskom prostredí a rozvíjania medzikultúrnych kompetencií dôležitých v globalizovanom svete. Potvrdzuje sa nám, v zhodne s Dúbravovou (2006), že učitelia a učiteľky svojimi postojmi, štýlom práce a komunikácie so žiakmi významne ovplyvňujú spôsob, do akej miery budú žiaci schopní správať sa a rešpektovať etnicky, sociálne, nábožensky, rodovo či inak odlišných ľudí, ale aj ako dokážu oceňovať svoju odlišnosť.

Na stabilnej a vysokej pozícii zostáva v medziročnom porovnaní téma svetových náboženstiev, princípov demokracie a rešpektovania ľudských práv, globálnych problémov ľudstva, geografických a historických súvislostí kultúrnych tradícií/kultúr a tolerancie a rovnosti ľudí vo vyučovaní v škole, čo odzrkadľuje ich vnímanú aktuálnosť a dôležitosť, a zároveň svedčí o reakcii na aktuálne sociokultúrne javy v spoločnosti a ich zohľadňovanie učiteľmi/školami/školským systémom. V medziročnom porovnaní evidujeme nárast preberania tém multikultúrnej výchovy takmer vo všetkých vyučovacích predmetoch (s výnimkou občianskej výchovy/náuky). Výsledky výskumu poukazujú na to, že mnohé školy sa snažia túto tematiku viesť k medzipredmetovej spolupráci, aj s predmetmi z iných vzdelávacích oblastí. Z toho môžeme usudzovať, že začlenenie tematiky multikultúrnej výchovy (čiastočne aj medzipredmetové vzťahy) funguje na dobrej úrovni, čo je veľmi pozitívne zistenie, pretože kombinácia vzdelávacích štandardov, ich prepájanie a vzájomné dopĺňanie, spolu s vytvorením multikultúrne citlivého a priateľského prostredia školy vie zabezpečiť celistvosť a hĺbku poznania žiakov a jeho využitie v ďalšom vzdelávaní a živote. To vypovedá o tom, že multikultúrna výchova je širokospektrálna, dokáže ponímať všetky aktuálne témy, a práve to, že sa zameriava na rozvíjanie schopnosti vnímať rozmanitosť sveta a hodnôt tak potrebných v súčasnom svete, svedčí o jej nezastupiteľnosti práve v kontexte s aktuálnou situáciou vo svete: digitálna ekonomika, nedávna pandemická situácia spojená s ochorením COVID-19, vojnový konflikt na Ukrajine, v Izraeli, ale aj streľba v školách v rôznych častiach sveta, či oznámenia o uložení bômb v školách.

Na základe získaných výsledkov výskumu možno uviesť tieto odporúčania do praxe, ktoré sa nám ukazujú aj na základe predchádzajúcich výskumov stále aktuálne:

I. klásť dôraz na poznávanie kultúrnej, etnickej či inej rozmanitosti vo výchovno-vzdelávacom procese v nižších školských ročníkoch;

II. využívať informačné technológie, venovať pri tom pozornosť učeniu o využívaní online zdrojov informácií a orientácií sa v online priestore, vrátane informačnej záťaže a rozpoznávania dezinformácií;

III. uvedomovať si a vnímať dôležitosť vzťahov medzi žiakmi a ich učiteľmi, a takisto medzi žiakmi samotnými, podporovať vzťahy založené na dôvere a vzájomnom pochopení; s priateľskou a tolerantnou atmosférou školy;

IV. klásť dôraz na osobné skúsenosti, zážitky a interakciu žiakov s odlišnými kultúrami a skupinami obyvateľov, v rámci toho na zahraničné, jazykové a výmenné pobyty;

V. začínať prípravu učiteľov už na úrovni študijného procesu na pedagogických fakultách, v rámci študijných programov.

LITERATÚRA

BLATNÝ, PLHÁKOVÁ, 2003. *Temperament, inteligence, sebepojetí: nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu.* Vyd. 1. Tišnov : Sdružení CSAN, 2003. 150 s. ISBN 0-86620-05-0.

DIGITALNYZIAK.SK, 2023. *O projekte.* Digitálny príspevok pre žiakov SR. Bratislava : digitalnyziak.sk, 2023. Dostupné online: <https://digitalnyziak.sk/zakladne-informacie/>.

DÚBRAVOVÁ, 2006. Multikultúrna výchova. In DÚBRAVOVÁ, V. et al. 2006. *MULTI-KULTI na školách: Metodická príručka pre multikultúrnu výchovu* [online]. Prvé vydanie. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 2006. Dostupné na internete: <http://www.multikulti.sk/dok/kapitola-1.pdf>.

MACEK, 2003. *Adolescence.* 2. upr. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MAREŠ, 2015. Sociálny kontext vzdelávania detí migrantov. In Jarkovská et al. *Etnická rozmanitosť ve škole: stejnost v různosti.* 1 Vyd. Praha : Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0792-4. s. 163-184.

MISTRÍK et al., 1999. *Kultúra a multikultúrna výchova.* Bratislava : Iris, 1999. ISBN 80-88778-81-6.

OBROVSKÁ, JARKOVSKÁ, 2015. Teoretický a metodologický rámec studia etnicity ve školním prostředí. In Jarkovská, L. et al. *Etnická rozmanitosť ve škole : stejnost v různosti.* 1 Vyd. Praha : Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0792-4. s. 19-34.

PETLÁK, 2006. *Klíma školy a klíma triedy*. Bratislava : IRIS, 2006. ISBN 80-8901-89-71.

ROSINSKÝ, 2011. *Multikultúrna výchova v základných školách*. 1. vyd. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. ISBN 978-80-8094-956-3.

ŠULEKOVÁ, 2007. *Zážitkové vyučovanie hudobnej výchovy na základných školách*. Diplomová práca. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2007.

ZOZNAM SKRATIEK

BA Bratislavský kraj

BB Bratislavský kraj

GYM gymnázium

KE Košický kraj

MKV multikultúrna výchova

NR Nitriansky kraj

PO Prešovský kraj

SOŠ stredná odborná škola

SŠ stredná škola

TN Trenčiansky kraj

TT Trnavský kraj

ZA Žilinský kraj

ZŠ základná škola

Názov výstupu:	*Multikultúrna výchova ako súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách SR*
Autor:	Mgr. Martina Slovíková
Vydal:	Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave
	Staré grunty 52, 842 44 Bratislava
Rok:	2024
Počet kusov:	50

ISBN 978-80-8240-072-7.

Materiál neprešiel jazykovou úpravou.